

KGB veikla Varėnoje

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (LGGRTC) nuo 2011 metų gegužės pradėjo skelbti (www.kgbveikla.lt) Lietuvos ypatingajame archyve saugomus dokumentus, liudijančius apie sovietinės represinės įstaigos - Valstybės saugumo komiteto (rus. KGB) - veiklą Lietuvoje. Įstatymu KGB yra pripažinta nusikalstama organizacija, vykdžiusi karo nusikaltimus, genocidą, represijas, terorą ir politinį persekiojimą Sovietų socialistinių respublikų sąjungos (SSRS) okupuotoje Lietuvos Respublikoje. Nemažai dokumentų yra paviešinta ir apie Lietuvos sovietinės socialistinės respublikos (LSSR) KGB Varėnos padalinio, uoliai vykdžiusio jam priskirtas funkcijas, veiklą...

LSSR KGB ir komunistų partija – sovietinio okupacinio režimo Lietuvoje garantai

Viena svarbiausių sovietinio okupacinio režimo atramų Lietuvoje buvo SSRS KGB padalinys. 1940-1954 metais jis vadinosi NKVD, NKGB, MGB ir MVD.

1954 metų pavasarį Lietuvos SSR MVD dalies pagrindu buvo įsteigtas Valstybės saugumo komitetas prie Lietuvos SSR Ministrų Tarybos, kuris nuo 1978 metų rudens veikė kaip Lietuvos SSR valstybės saugumo komitetas (KGB). Savo veiklą Lietuvoje KGB nutraukė 1991 m. spalį, nors Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba dar 1991 m. rugpjūčio 22 dieną paskelbė, kad SSRS KGB padalinio veikla Lietuvoje nutraukiama.

LSSR KGB buvo sąjunginio ir respublikinio pavaldumo institucija, atskaitinga SSRS KGB ir Lietuvos komunistų partijos Centro komitetui (priklausė pagrindinei LKP CK nomenklatūrai). Šio padalinio veiklą reglamentavo SSRS KGB įsakymai, SSKP CK ir LKP CK nutarimai.

Nuo 1954 iki 1991 metų LSSR KGB turėjo septynis vadovus ir beveik visi jie buvo lietuviai: Kazimieras Liaudis (1954-1959), Alfonsas Randakevičius (1959-1967), Juozas Petkevičius (1967-1987; jis, beje, rašytojo Vytauto Petkevičiaus brolis), Eduardas Eismuntas

(1987-1990), Romualdas Marcinkus (1990-1991), rusakalbis Stanislavas Caplinas (1991) ir Anzelmas Armonas (1991-08). Tai buvo LKP CK atrinkti partiniai veikėjai.

KGB vadovybė (KGB vadovas turėjo tris pavaduotojus) padėjo Lietuvos komunistų partijos Centro komitetui kontroliuoti Lietuvos politinį ir visuomeninį gyvenimą. Respublikinio rango KGB vadovai buvo įrašomi į LKP CK nomenklatūrą, o KGB rajoninių skyrių viršininkai – į vietinę, rajoninę nomenklatūrą. Tai reiškė, kad komunistų partijos vadovybei nomenklatūrinė sistema leido tiesiogiai bendrauti su KGB padalinių vadovais, o juos įtraukiant į partines institucijas (komitetus) – daryti įtaką kadro politikai ir gauti reikalingą informaciją bei naudotis KGB įtakos svertais.

Pagrindinės Lietuvos SSR KGB funkcijos, nulemtos politinių partijos uždavinių, buvo užsienio žvalgyba ir kontržvalgyba, t. y. užsienio specialiųjų tarnybų veiklos šalyje neutralizavimas, bei kova su antisovietinėmis apraiškomis visuomenėje.

Valstybingumo siekių ir tautinės savimonės slopinimas

Sovietinė valdžia, KGB ir kitų institucijų padedama, siekė sunaikinti nepriklausomoje Lietuvoje ugdytas vertybes ir formuotą pasaulėžiūrą, užgniaužti tautiškumą ir pilietiškumą. Ji visaip

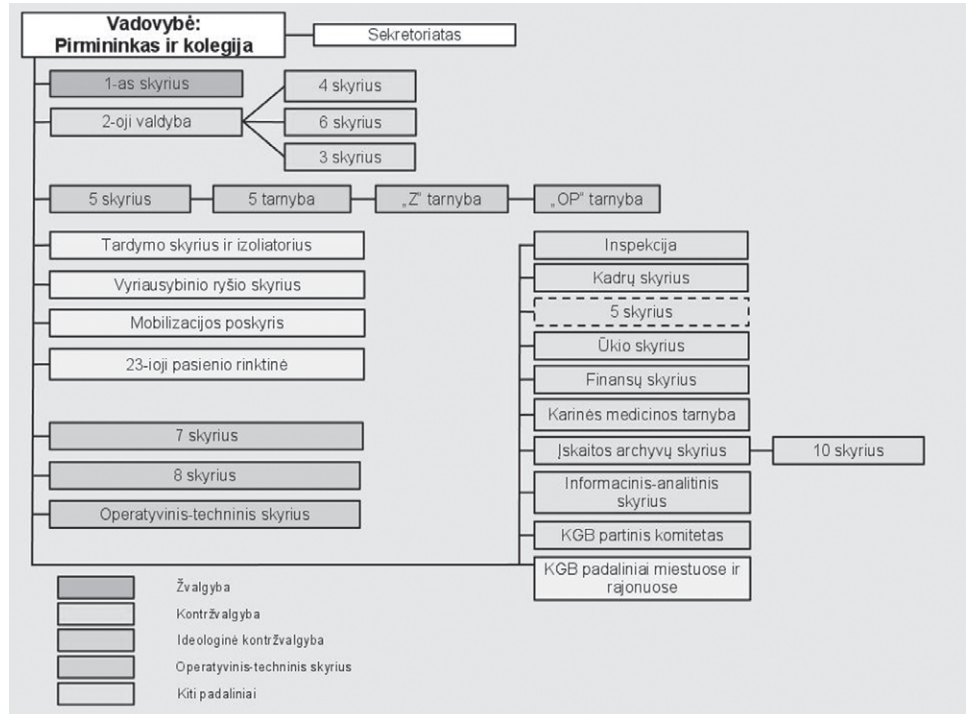
stengėsi kenkti disidentiniam, žmogaus teisių gynimo ar kraštotyros judėjimams 7-8 dešimtmetyje, nes jų veikla nesiderino su komunistinėmis internacionalizmo, tautų draugystės koncepcijomis. Pertvarkos laikotarpiu KGB jau kovojo ne su atskiromis organizacijomis ar asmenimis, bet su visa tauta, kuri siekė valstybingumo atkūrimo.

KGB ypatingą dėmesį skyrė toms visuomenės grupėms, kurios, jo manymu, kėlė režimui tikrą ar tariamą grėsmę, simbolizavo nepriklausomą Lietuvą, kovojo su žmogaus teisių ir laisvių pažeidinėjimais. Ateizmą propaguojanti sovietinė valdžia pirmiausia siekė neutralizuoti Katalikų bažnyčią, sumažinti jos poveikį žmonėms. Nors KGB ir kitų represinių struktūrų taikytos priemonės prieš Bažnyčią kito, bet tikslai buvo tie patys – palaužti kunigų, nesitaikstančių su tikėjimo išpažinimo suvaržymais, pasipriešinimą, nutraukti ryšius su Vatikanu, perimti Bažnyčios valdymo kontrolę ir susilpninti jos įtaką visuomenei. Aštuntajame dešimtmetyje išėjus pirmajam „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numerui ir įsteigus Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetą, prasidėjo naujas religinio antisovietinio judėjimo etapas. Buvo metamos didelės pajėgos siekiant sutrukdyti platinti sovietų valdžiai nepalankią informaciją, bet kratos, perspėjimai, baudos, teismai ir net paslaptingos mirtys nedavė lauktų rezultatų. Panašių metodų KGB ėmėsi ir prieš kitas religines bendruomenes.

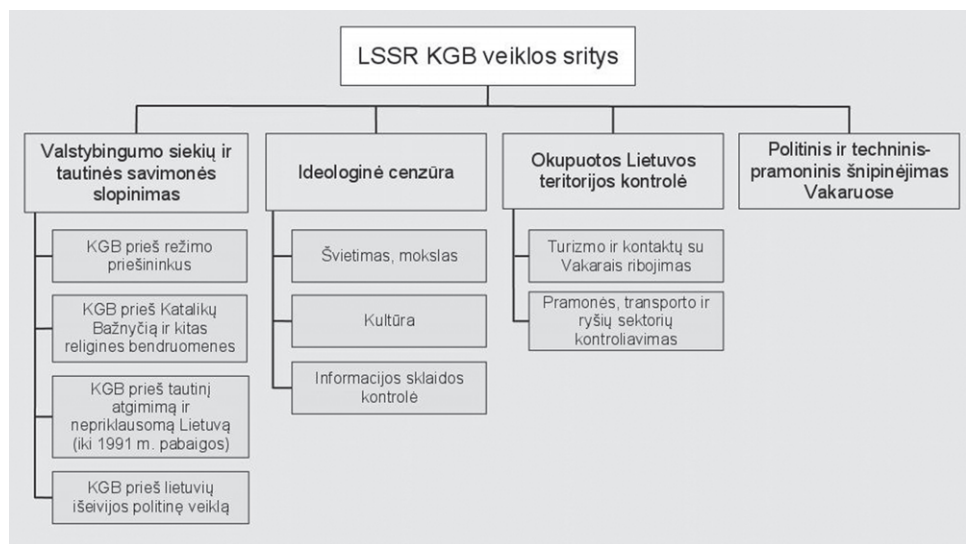
Ypač atidžiai valdžia ir KGB stebėjo iš tremties vietų grįžusius tremtinius ir politinius kalinius, jie buvo persekiojami, diskriminuojami. KGB domino jų tikra ar tariama veikla prieš valdžią, nes politiniai kaliniai ir tremtiniai laikyti pavojingiausia ir nepaklusniausia valdžiai visuomenės grupe. Buvo stebimos jų susibūrimo vietos, tarpusavio santykiai.

Dar viena visuomenės grupė, kuri buvo KGB akiratyje, – jaunimas. Jo kontrolei ir ideologiniam „auklėjimui“ per mokyklą, spaudą, jaunimo organizacijas valdžia ir KGB taip pat skyrė daug dėmesio. Šis dėmesys ypač sustiprėjo po 1972 metų Romo Kalantos susideginimo vykusių neramumų.

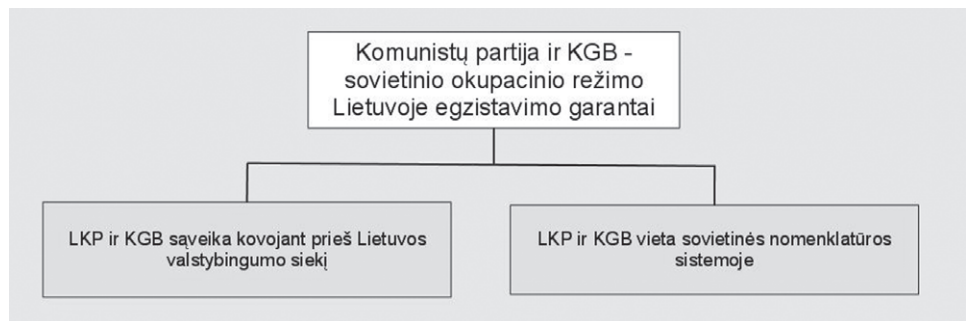
Sovietinė valdžia mėgino

SSRS KGB padalinys Lietuvoje 1954–1991 m.

Veiklos sritys

kenkti ir į Vakarus pasitraukusių lietuvių išsivijusią politinę veiklą, o kontaktams su išsivijusia padažnėjus, KGB vykdė savo slaptą veiklą Vakaruose. Nemažai KGB laiko užėmė anonimiški dokumentų, laiškų ir lapelių platinimo ar sovietinės atributikos naikintojų paieška.

Ideologinė cenzūra

Geležinė uždanga leido kontroliuoti ne tik žmonių judėjimą, bet ir informacijos sklaidą okupuotoje Lietuvoje.

LSSR KGB kišosi į kultūros ir mokslo sritis, kurios buvo svarbios kaip visuomenės pasaulėžiūros formavimo priemonė. Mokslininkai ir menininkai buvo visuomenės elitas, jų nuomonė buvo svarbi žmonėms, todėl valdžia stengėsi juos išnaudoti savo tikslams. LSSR KGB akylai stebėjo, kad meno kūriniai ir moksliniai darbai atitiktų komunistinės ideologijos postulatus ir darytų visuomenei teigiamą, t. y. režimui naudingą, įtaką.

Valdžia taip pat stengėsi visuomenę „apsaugoti“ nuo Vakarų ir nepriklausomos Lietuvos veikėjų tariamai negatyvios įtakos. Naujoji inteligentijos karta privalėjo būti lojali sovietų valdžiai. Neįtikėjusius valdžiai menininkus ir mokslininkus KGB bandė „auklėti“ profilkaktika, įkalinimais, karjeros žlugdymu – tokios buvo KGB taikomos priemonės.

KGB ir Glavlitas kontroliavo, kad į Lietuvą nepatektų „ideologiškai priešiška ir kenksminga“ literatūra. Išsivijus spauda, išskyrus palankią sovietų valdžiai, Lietuvoje buvo uždrausta, konfiskuota literatūra atsidurdavo specialiuose fonduose, kurie būdavo prieinami tik nedidelei žmonių grupei.

Šaltojo karo metu vykusio konkurencija karo, technologijų ir mokslo srityse, poreikis slėpti informaciją dar labiau sustiprino KGB kaip cenzoriaus vaidmenį. Viena iš svarbiausių kontržvalgybos padalinių funkcijų buvo garantuoti dokumentų, ga-

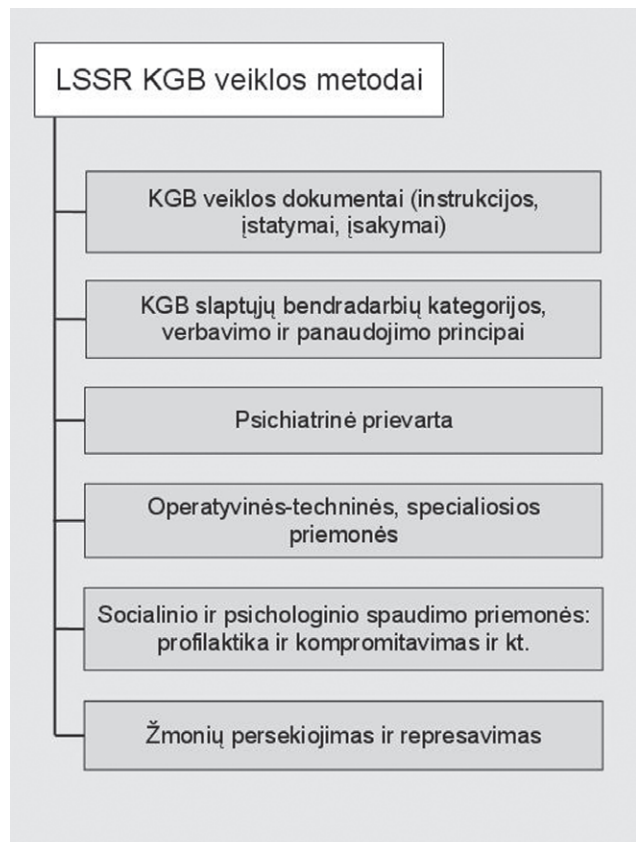
minių ir darbų slaptumą strategiškai svarbiose, t. y. režiminėse, įmonėse. Joms buvo leista spausdinti tik oficialią informaciją apie jubiliejus, rinkimus ir liaudies tarybas, užuojautas.

LSSR KGB, kaip ir LKP CK, sunkiai priėmė pertvarką ir realių pokyčių jų veiksmuose iki pat 1989 metų nebuvo matyti. Tebesitęsė prievarta prieš 1989 m. rugsėjo 28 d. mitinguotojus, kompromitavimo akcijos spaudoje, pasipriešinimo dalyvių persekiojimas, šmeižimas ir terorizavimas, KGB planai ir veiksmai prieš Sąjūdį, Lietuvos laisvės lygą, buvusius politinius kalinius, siekius reabilituoti stalinistines aukas ir pokario kovas.

KGB veikla, nukreipta prieš Lietuvos valstybę iki pat 1991 metų, rodo buvusią represinę instituciją svarbiausiu Lietuvos valstybingumo priešu.

Bus daugiau

Parengė
Diana ZUBAVIČIENĖ

Veiklos metodai